Opgesteld door: Sjerp van der Ploeg (kennismakelaar Kennisrotonde)
Vraagsteller: medewerker VO-raad
Referentie: Kennisrotonde. (2021). *Leidt meer eigenaarschap (van het eigen leerproces) bij leerlingen in het voortgezet onderwijs tot betere leerprestaties en verschilt dat tussen leerlingen uit hoger opgeleide en lager opgeleide milieus?* (KR. 1152). Den Haag: Kennisrotonde.

20 augustus 2021

Vraag

Leidt meer eigenaarschap (van het eigen leerproces) bij leerlingen in het voortgezet onderwijs tot betere leerprestaties en verschilt dat tussen leerlingen uit hoger opgeleide en lager opgeleide milieus?

Kort antwoord

Meer eigenaarschap (van het eigen leerproces) en/of zelfregulatie leidt bij leerlingen in het voortgezet niet automatisch tot betere leerprestaties. Dat werkt alleen indien die leerlingen de bijbehorende metacognitieve leerstrategieën aangeleerd krijgen. Leerlingen van lagere opgeleide ouders in het voortgezet onderwijs beschikken gemiddeld genomen minder over deze vaardigheden, ze zetten gemiddeld genomen minder vaak deze metacognitieve vaardigheden in en hebben waarschijnlijk gemiddeld genomen meer moeite deze vaardigheden aan te leren. Een beroep op meer zelfregulatie en eigenaarschap is dus alleen zinvol/verstandig wanneer ingezet wordt op voldoende beheersing van metacognitieve vaardigheden met daarbij specifiek aandacht voor leerlingen uit lager opgeleide gezinnen.

Eigenaarschap, zelfregulatie en leerprestaties

De term eigenaarschap van leerlingen is sterk verwant aan het begrip zelfregulatie. Bij beide gaat het om de verantwoordelijkheid die leerlingen nemen in het leerproces. Waar eigenaarschap meer verwijst naar de houding ten aanzien van leren gaat het bij zelfregulatie meer om (de toepassing van) bepaalde vaardigheden. "*Leerlingen die hun eigen leren kunnen reguleren, krijgen het gevoel dat zij de baas zijn over het leerproces. Leren is dan niet iets wat moet, het is iets wat ze zelf willen. Zelfregulatie draagt dus bij aan eigenaarschap. Andersom wordt ook wel gesteld dat eigenaarschap zelfregulatie mogelijk maakt. Dat is dus een kip-en-ei-kwestie: oorzaak en gevolg zijn moeilijk te identificeren*" (Van der Vegt, 2021).

Het leggen van meer eigenaarschap bij leerlingen of een groter beroep doen op hun zelfregulatie leidt niet zomaar tot betere leerresultaten. Zonder een goede voorbereiding blijven voor een deel van de leerlingen de prestaties op hetzelfde niveau of gaan zelfs achteruit ten opzichte van leerlingen die onderwijs krijgen met directe instructie (Marquenie et. al., 2014). Een groter beroep op hun zelfregulatie veronderstelt namelijk de toepassing van de juiste leerstrategieën door de leerling. Die leerstrategieën zijn daarbij deels vakspecifiek. Een deel van de leerlingen zal deze strategieën kennen en (kunnen) toepassen maar een ander deel niet (Marquenie et. al., 2014). Een groter beroep op zelfregulatie in het onderwijs vraagt dus ook om het aanleren van de effectieve leerstrategieën.

Daarbij wordt onderscheid gemaakt in verschillende soorten strategieën. Kostons e.a. (2014) onderscheiden er drie:

- Cognitief: memoriseren, relateren, kritisch verwerken, concretiseren, analyseren toepassen, structureren;
- Metacognitief: oriënteren, plannen, proces bewaken, diagnosticeren, bijsturen, toetsen, evalueren, selecteren, reflecteren;
- Motivationeel: attribueren, motiveren, concentreren, zichzelf beoordelen, waarderen, inspannen, emoties, verwachten.

Samenhang tussen metacognitieve vaardigheden, leerprestaties en SES

Callan e.a. (2014) laten zien dat het gebruik van metacognitieve strategieën positief samenhangt met leerprestaties van 15-jarigen (op basis van PISA-data) op het terrein van lezen, rekenen/wiskunde en natuurkunde/scheikunde (science). Die positieve samenhang ontbreekt bij het gebruik van cognitieve strategieën. Deze uitkomsten, gebaseerd op de internationale gegevens (waaronder Nederland) bevestigen eerder onderzoek op dit terrein (Dignath & Büttner, 2008; Callan, et al., 2014; Kostons, et al. 2014). Voor Nederland gaat het om relatief sterke verbanden tussen het gebruik van metacognitieve strategieën en de scores op lezen, rekenen/wiskunde en science. Dit zijn verbanden waarbij is gecontroleerd voor onder meer de SES van leerlingen.

Het onderzoek van Callan e.d. (2014) laat verder zien dat er een duidelijk relatie is tussen SES en het gebruik van metacognitieve vaardigheden. Leerlingen uit hogere SES-gezinnen rapporteren meer gebruik van metacognitieve vaardigheden dan leerlingen uit lagere SES-gezinnen. Omdat SES gerelateerd is aan het onderwijsniveau zijn in de hogere onderwijsniveaus (havo/vwo) leerlingen over het algemeen beter in staat tot zelfregulatie dan in de lagere onderwijsniveaus (vmbo) (Meusen et al., 2016).

De conclusie hieruit is dat het gebruik van metacognitieve vaardigheden positief samenhangt met de leerprestaties op kernvakken van 15-jarigen, en dat leerlingen uit lagere SES-gezinnen minder gebruik maken van die metacognitieve vaardigheden. Op dat onderdeel zijn ze dus in het nadeel ten opzichte van leerlingen uit hogere SES-gezinnen: ze maken minder gebruik van wat effectieve strategieën lijken te zijn. Degenen die er wél gebruik van maken, behalen betere prestaties.

Aanleren metacognitieve vaardigheden

Wanneer we ervan uit gaan dat de samenhang tussen het gebruik van metacognitieve vaardigheden en leerprestaties wordt veroorzaakt door het effect van het gebruik van die vaardigheden op leerprestaties (en dus niet doordat betere leerprestaties meer ruimte bieden voor het ontwikkelen van die metacognitieve vaardigheden bijvoorbeeld) dan is het aanleren van metacognitieve leerstrategieën een route naar betere prestaties, ook voor leerlingen uit lagere SES-gezinnen. Dat roept de vraag op of metacognitieve vaardigheden goed aan te leren zijn, in het bijzonder voor de groep leerlingen uit gezinnen met een relatief lage SES, of van relatief lager opgeleide ouders.

Docenten kunnen hun leerlingen metacognitieve leerstrategieën onderwijzen door bijvoorbeeld expliciete instructie, modelleren, e.d. (Van der Vegt, 2021, EEF, 2020). Het is niet duidelijk of dit eenvoudiger is voor leerlingen uit lagere of hogere SES-groepen. Gegeven het feit dat leerlingen uit de laatste categorie in de regel makkelijker (theoretische) kennis tot zich nemen, lijkt de kans groot dat het moeilijker is om leerlingen uit lagere SES-gezinnen (of leerlingen op lagere niveaus in het voortgezet onderwijs) metacognitieve vaardigheden aan te leren. Dat neemt niet weg dat programma's gericht op het ontwikkelen van metacognitieve vaardigheden ook succesvol te kunnen zijn op scholen met veel achterstandsleerlingen (Muis & Bokhove, 2020).

Geraadpleegde bronnen

Callen, G., Finch, H., Marchant, G. & German, R. (2016). *Metacognition, Strategies, Achievement, and Demographics: Relationships Across Countries*, *Educational Sciences: Theory & Practice*, 16(5) p. 1485–1502

Education Endowment Foundation (2018*). Metacognition and self-regulated learning. Guidance report*, London: EEF.

Dignath, C. & Büttner, G. (2008). Components of fostering self-regulated learning among students. A meta analysis, *Metacognition Learning*, 3, p. 231–264

Kostons, D., Donker, A.S., & Opdenakker, M.C. (2014). *Zelfgestuurd leren in de onderwijspraktijk*. Groningen: GION/Rijksuniversiteit Groningen.

Marquenie, E., Opsteen, J., Ten Brummelhuis, A., & Van der Waals, J. (2014). *Elk talent een kans. Verkenning van gepersonaliseerd leren met ict. Onderzoeksnotitie ten behoeve van project Leerling 2020*, Utrecht: Schoolinfo.

Meusen-Beekman, K., Joosten-ten Brinke, D. & Boshuizen, H. 2016. De retentie van zelfregulatie, motivatie en self-efficacy in het voortgezet onderwijs na formatief toetsen in het basisonderwijs, *Pedagogische Studiën*, 93, p. 136-153

Muijs, D. and Bokhove, C. (2020). *Metacognition and Self-Regulation: Evidence Review. London:* Education Endowment Foundation

Van der Vegt, A.L. (2021) *Zelfregulatie en eigenaarschap in het voortgezet onderwijs*, NRO: Onderwijskennis

Onderwijssector

Voortgezet onderwijs

Trefwoorden

metacognitieve leerstrategieën, zelfregulatie

HET ONLINE LOKET VOOR DE BEANTWOORDING VAN KENNIS ROTONDE ACTUELE KENNISVRAGEN UIT EN OVER HET ONDERWIJS

NRO NATIONAAL REGIEORGAAN ONDERWIJSONDERZOEK

LAAN VAN NIEUW OOST INDIË 300 2593 CE DEN HAAG
POSTADRES POSTBUS 93461 2509 AL DEN HAAG
T 070 349 44 58 W WWW.KENNISROTONDE.NL